Ê âîïðîñó îá óïîòðåáëåíèè íå÷ëåííîãî èìåíè â äðåâíåðóññêîì ÿçûêå (íà ìàòåðèàëå «Ïîâåñòè âð

Àâòîð Àííà Àíàòîëüåâíà Êîðîòàåâà
03.10.2009 ã.
Ïîñëåäíåå îáíîâëåíèå 04.10.2009 ã.

This paper
describes some functioning problems in the Old Russian language based on the
Primary Chronicle in three Codexes – Hypatian, Laurentian and Radzivil. Conclusions
of an investigation into the brief forms of names in two of their syntactic
functions – predicate and attribute – are concerned. Meaning of brief form in
the context is also presented.

Îäíèì èç ïðîáëåìíûõ âîïðîñîâ èñòîðèè ÿçûêà
ÿâëÿåòñÿ âîïðîñ î ôóíêöèîíèðîâàíèè íå÷ëåííîãî èìåíè â òåêñòå. Ìû ðàññìîòðèì ýòó
ïðîáëåìó íà ìàòåðèàëå «Ïîâåñòè âðåìåííûõ ëåò» â òðåõ ñïèñêàõ ëåòîïèñåé – Ëàâðåíòüåâñêîì
(1377 ã.), Èïàòüåâñêîì (I
ïîë. XV
â.) è Ðàäçèâèëîâñêîì (XV â.).

Ïðîáëåìó óïîòðåáëåíèÿ íå÷ëåííûõ èìåí â ôóíêöèè
ïðåäèêàòà â äðåâíèõ ðóññêèõ òåêñòàõ è ïðîáëåìó àòðèáóòèâíîãî èñïîëüçîâàíèÿ
íå÷ëåííîãî èìåíè íåâîçìîæíî ðàññìàòðèâàòü èçîëèðîâàííî äðóã îò äðóãà è îò
âîïðîñîâ, ñâÿçàííûõ ñ ôóíêöèîíèðîâàíèåì ÷ëåííîãî èìåíè. Ýòî îáóñëîâëåíî
íåñêîëüêèìè ïðè÷èíàìè. Â ðàññìàòðèâàåìûé
ïåðèîä ðàçâèòèÿ ÿçûêà àòðèáóòèâíûå îòíîøåíèÿ ñ ó÷àñòèåì èìåíè ïðèëàãàòåëüíîãî
íàõîäÿòñÿ íà ñòàäèè ôîðìèðîâàíèÿ. Êàê èçâåñòíî, ÷ëåííàÿ ôîðìà, èìåþùàÿ
îêî÷àíèå, îáðàçîâàâøåñÿ èç ÷ëåíà, è îáëàäàþùàÿ âñëåäñòâèå ýòîãî áîëüøåé
ãèáêîñòüþ ïðè ñîãëàñîâàíèè, çàêðåïëÿåòñÿ â ôóíêöèè àòðèáóòà. Ñëó÷àè
óïîòðåáëåíèÿ ÷ëåííîé ôîðìû â ôóíêöèè ïðåäèêàòà åäèíè÷íû. Òàêèì îáðàçîì, ÷ëåííàÿ

ôîðìà íà äàííûé ïåðèîä ðàçâèòèÿ ÿçûêà óæå àññîöèèðóåòñÿ ñ îïðåäåëåííîé ñèíòàêñè÷åñêîé ôóíêöèåé – ôóíêöèåé àòðèáóòà, íå÷ëåíÿÿ ôîðìà âñòðå÷àåòñÿ è â ôóíêöèè àòðèáóòà, è â ôóíêöèè ïðåäèêàòà. Ïðè÷åì ïðîöåññ çàêðåïëåíèÿ çà ÷ëåííûìè èìåíàìè ñèíòàêñè÷åñêîé ôóíêöèè àòðèáóòà âëèÿåò íà ôîðìèðîâàíèå ñïåöèàëèçàöèè íå÷ëåííîé ôîðìû íà ôóíêöèè ïðåäèêàòà.

Ïðîöåññ ðàñïðåäåëåíèÿ ÷ëåííûõ è íå÷ëåííûõ ôîðì
ïî ñèíòàêñè÷åñêèì ôóíêöèÿì àòðèáóòà è ïðåäèêàòà íåëüçÿ ïðåäñòàâèòü êàê ïðîñòóþ çàìåíó íå÷ëåííîé àòðèáóòèâíîé ôîðìû íà ÷ëåííóþ è íàîáîðîò, õîòÿ ïðèìåðû ïîäîáíûõ çàìåí-ðàçíî÷òåíèé ìû è âñòðå÷àåì â ðàçíûõ ñïèñêàõ ëåòîïèñåé. Âåðîÿòíî, ïðîöåññ çàêðåïëåíèÿ ñèíòàêñè÷åñêèõ ôóíêöèé çà ïîðåäåëåííûìè ôîðìàìè ïðîõîäèë íå ìåõàíè÷åñêè, ñ ïîìîùüþ èçìåíåíèÿ ôîðìû èìåíè â ïðåäëàõ îïðåäåëåííîé ñèíòàêñè÷åñêîé êîíñòðóêöèè, à ïóòåì ïîäáîðà àäåêâàòíîé ñèíòàêñè÷åñêîé ìîäåëè äëÿ ôîðìû ñ îïðåäåëåííûì ãðàììàòè÷åñêèì çíà÷åíèåì. Èíà÷å ãîâîðÿ, ôîðìà ñ îïðåäåëåííûì ãðàììàòè÷åñêèì çíà÷åíèåì òðåáîâàëà ñòðîãîãî ñèíòàêñè÷åñêîãî îêðóæåíèÿ, îïðåäåëåííîé ñèíòàêñè÷åñêîé êîíñòðóêöèè.

Â õîäå èçó÷åíèÿ ÿçûêîâûõ îñîáåííîñòåé òåêñòà
ÏÂË ïî òðåì ñïèñêàì ëåòîïèñåé íàìè áûëè èññëåäîâàíû êîíñòðóêöèè ñ íå÷ëåííûìè èìåíàìè, óïîòðåáëåííûìè, êàê ýòî òðàäèöèîííî ñ èòàåòñÿ, â ôóíêöèè ïðåäèêàòà. Ñðåäè òàêèõ êîíñòðóêöèé âûäåëÿþñÿ äâà òèïà, ïðîèâîîñòàâëåííûõ äóõ äóõáó ïî íåñêîëüêèì ïðèçíàêàì: âî-ïåðâûõ, ïî òîìó, ÷åì âûðàæåí ãðàììàòè÷åñêèé ñóáúåêò, âî-âòîðûõ, ïî ïîëîæåíèþ íå÷ëåííé ôîðìû â ñèíòàãìå îòíîñèòåëüíî ñóáúåêòà è ãëàãîëüíîé ñâÿçêè, â-òðåòüèõ, ïî ãðàììàòè÷åñêîìó çíà÷åíèþ íå÷ëåííé ôîðìû.

Ïåðâûé òèï – êîíñòðóêöèè, â êîòîðûõ ãðàììàòè÷åñêèé
ñóáúåêò âûðàæåí èìåíåì ñóùåñòâèòåëüíûì, îáîçíà÷àþùèì ëèöî (íàèìåíîâàíèå ëèöà – êíÿçü, åïèñêîï, îòåö, áðàò è ò.ï., à òàêæå èìÿ ëèöà):

· ÿðîñëàâú ñå
ñëûøàâú ïå÷àëåíú áñû ïî wöè è
ïî áðàòè è w äðóæíc
(ËÐ 80 ë., ËÈ 53 ë., ËË 48 ë.),

· ác æå ìüñòèñëàâú äåáåëú òcëîìú ÷åðìåíú òcëîìú è ëèöåì
(ËÐ 87 îá., ËÈ 57 ë., ËË 51 îá.),

· à íàøè êíçè
ñîóò äîáðè
(ËÐ
28 îá., ËÈ 22 îá., ËË 15 îá.) è äð.

Òàêèå æå ïðèìåðû íàõîäèì â ïîãîäíûõ ëåòîïèñíûõ
çàïèñÿõ, ñëåäóþùèõ çà ÏÂË:

· àùå áî êíçè
ïðàâäèâû áûâàþòü (ËÐ 222
îá.),

· ñòîñëàâú æå wëãîâè÷
ác òÿæåêú òcëîìú . è òðóäèëúñÿ ác ácæà
(ËÈ 159 ë.),

· òåùà áî
åãî ácøå âcðíà ñîóäèñëàâîó

(ËÈ 259 ë.).

Â òàêèõ êîíñòðóêöèÿõ ÷àùå âñåãî íàáëþäàåòñÿ
ïîëîæåíèå íå÷ëåíîé ôîðìû è ãëàãîëüíîé ñâÿçêè ïîñëå ãðàììàòè÷åñêîãî ñóáúåêòà.
Ôóíêöèÿ íå÷ëåíîãî èìåíè â òàêèõ êîíñòðóêöèÿõ îïðåäåëåíà áîëåå èëè ìåíåå òî÷íî:
íå÷ëåíîûå èìåíà âõîäÿò â ñîñòàâ ïðåäèêàòà, îáîçíà÷àÿ êà÷åñòâî / ñâîéñòâî,
«õàðàêòåðíîå äëÿ ñóáúåêòà... âîîáùå â äàííîå âðåìÿ» [Ëîìòåâ 1956: 137]. Ïî÷òè
âî âñåõ ñëó÷àÿõ ïðåäèêàò â òàêèõ ñèíòàêñè÷åñêèõ ìîäåëÿõ èìååò ïðè ñåáå
çàâèñèìûå âòîðîñòåïåííûå ÷ëåíû ïðåäëîæåíèÿ – îáñòîÿòåëüñòâà è äîïîëíåíèÿ.

Ñîâåðøåííî äóãîå çíà÷åíèå íå÷ëåíîé ôîðìû
íàõîäèì âî âòîðîì òèïå êîíñòðóêöèé, â êîòîðûõ ãðàììàòè÷åñêèé ñóáúåêò âûðàæåí
èìåíåì ñóùåñòâèòåëüíûì, îáîçíà÷àþùèì ïðåäìåò, ÿâëåíèå ïðèðîäû, ïðîöåññóàëüíîå
äåéñòâèå èëè ðåçóëüòàò ýòîãî äåéñòâèÿ:

· è áûñ ñc÷à ñèëíà (ËÐ 83 îá., ËÈ
55 ë., ËË 50 îá.),

· ác áî òó òåðåìú êàìåíú (ËÐ 27 îá., ËÈ 21
îá., ËË 15 ë.),

· è áûñ ìåæè èìè áðàíü ëþòà (ËÐ 133 ë., ËÈ 84 îá., ËË 77 ë.),

· áûñ áðàíü êðcïêà (ËÐ
137 îá., ËÈ 88 ë., ËË 86 îá.),

· è ác ãðîçà
âåëèêà (ËË 50 îá., ËÈ
55 îá., ËÐ – íåò) è äð.

Îáû÷íûé ïîðÿäîê ñëîâ â òàêîé êîíñòðóêöèè – ãëàãîëüíàÿ
ñâÿçêà – ñóáúåêò – ïðåäèêàò. Àíàëîãè÷íûå ïðèìåðû íàõîäèì â ÷àñòÿõ Èïàòüåâñêîé è
Ëàâðåíòüåâñêîé ëåòîïèñåé, êîòîðûå ñëåäóþò çà ÏÂË:

· è áûñ áîëcçíü òÿæêà êíÿçþ wëåêñàíäó (ËË 166 ë.),

.
è áûñ ñáîðú âåëèêú (ËÈ 105 ë.) è äð.

Áîëüøèíñòâî ïðèìåðîâ òàêîãî óïîòðåáëåíèÿ
íå÷ëåíîõ èìåí ïðåäñòàâëÿþò ñîáîé óñòî÷èâûå ôîðìóëû òèïà áûñ
ñc÷à çëà. Òàê, Î.Ï. Ëàïóòüêî
îáîçíà÷àåò òàêèå êîíñòðóêöèè êàê ôîðìóëû, ïåðåäàþùèå «âûñóþ ñòåïåíü
âûðàæåíîñòè êàêèõ-ëèáî ïðèðîäíûõ èëè îáùåñòâåííûõ ÿâëåíèé» [Ëàïóòüêî 2001: 115].
Êàê óñòî÷èâàÿ ôîðìóëà òàêàÿ ïðåäèêàòèâíàÿ êîíñòðóêöèÿ ñ òî÷êè çðåíèÿ ñåìàíòèêè
íå ìîæåò ðàññìàòðèâàòüñÿ ðàñ÷ëåíåííî, ïî êîìïîíåíòàì. Îäíàêî âîïðîñ, ïî÷åìó â óñòî÷èâûõ
ôîðìóëàõ óïîòðåáëÿåòñÿ èìåííî íå÷ëåíàÿ ôîðìà èìåíè ïðè îïðåäåëåííî ïîðÿäêå
ñëîâ, îñòàåòñÿ âàæíûì äëÿ èññëåäîâàíèÿ ãðàììàòèêè.

Ñ îäíîé ñòîðîíû, ñîõðàíåíèå
íå÷ëåííé ôîðìû â ïîäîáíûõ êîíñòðóêöèÿõ îáúÿñíÿåòñÿ óñòî÷èâîñòüþ ôîðìóëû è
òåì, ÷òî íå÷ëåíàÿ ôîðìà èìåíè ïðåâè÷íà ïî îòíîøåíèþ ê ÷ëåííé.

Ñ äðóãîé ñòîðîíû, è ôîðìóëû
íå îñòàþòñÿ íåèçìåííûìè è ïîä âëèÿíèåì æèâîé ÿçûêîâîé òðàäèöèè â íèõ ìîãóò
ïîÿâëÿòüñÿ «íîâûå» ýëåìåíòû. Òàê, âåñüìà èíòåðåñíûìè ïðåäñòàâëÿþòñÿ ðåäêèå ïðèìåðû
óñòîé÷èâûõ êîíñòðóêöèé ñ ÷ëåíîâ èìåíàì: â ñóðèè æå áñû òðóñû âåëèêú (ËË
56 ë.) – â ñóðèè æå áñû òðóñú âåëèè (ËÈ
61 îá.).

Ïî-âèäèìîìó, èñïîëüçîâàíèå
íå÷ëåííé ôîðìû èìåíè â ôîðìóëüííé êîíñòðóêöèè îáóñëîâëåíî íå òîëüêî óñòîé÷èâîñòüþ
ôîðìóëû, íî è ñàìèì çíà÷åíèåì íå÷ëåííé ôîðìû.

Ïðè èññëåäîâàíèè
ãðàììàòè÷åñêèõ îñîáåííîñòåé óñòîé÷èâûõ êîíñòðóêöèé ñ íå÷ëåííûì èìåíåì
èññëåäîâàòåëü ñòàëêèâàåòñÿ ñ ðÿäîì ïðîáëåì. Â ÷àñòíîñòè, â òàêèõ êîíñòðóêöèÿõ
âû÷ëåíåíèå ñîáñòâåííî ïðåäèêàòèâíîé ÷àñòè îæåò îçûâàòü çàòðóäíåíèÿ.

Î÷åâèäíî, ÷òî íå÷ëåííàÿ ôîðìà
â ïîäáíîé ïðåäèêàòèâíîé êîíñòðóêöèè îáëàäàåò ãðàììàòè÷åñêîé äâîéñòâåííîñòüþ,
ò.å. îíà èìååò âîçìîæíîñòü ãðàììàòè÷åñêîãî è ñåìàíòè÷åñêîãî ñîãëàñîâàíèÿ ñ
ñóùåñòâèòåëüíûì, â òî æå âðåìÿ íå÷ëåííàÿ ôîðìà îáëàäàåò ïðåäèêàòèâíîñòüþ, â
÷àñòíîñòè îáîçíà÷àåò êà÷åñòâî / ñâîéñòâî, õàðàêòåðíîå äëÿ ñóáúåêòà â äàííîå
âðåìÿ.

Íàèáîëåå ïðîäóêòèâíûì íàì êàæåòñÿ ïîäõîä ê
òàêèì êîíñòðóêöèÿì êàê öåëüíûì ïðåäèêàòèâíûì åäèíèöàì. Òàêîé ïîäõîä ïîçâîëèò
ðàññìàòðèâàòü êîíñòðóêöèè ñ ó÷àñòèåì íå÷ëåííîãî èìåíè êàê áîëåå äðåâíåå,
îððàæàþùèå òî ñîñòîÿíåå ÿçûêà, ïðè êîòîðîì ñóùåñòâóåò ñåìàíòè÷åñêèé è
ãðàììàòè÷åñêèé ñèíêðåòèçì. Êîíñòðóêöèè òèïà áûñ
ñc÷à çëà, òàêèì îáðàçîì, íåëüçÿ ïðåäñòàâëÿòü êàê ñõåìó «ãëàãîëüíàÿ ñâÿçêà + ñóáúåêò +
ïðåäèêàò», à èõ íóæíî ðàññìàòðèâàòü êàê êîíñòðóêöèè, â êîòîðûõ îò÷àñòè
ñîõðàíåíû áîëåå äðåâíèå, ÷åì àòðèáóòèâíûå èëè ïðåäèêàòèâíûå, îòíîøåíèÿ ìåæäó
èìåíàìè – îòíîøåíèÿ ñîîòíåñåíèÿ (ñì. [Ïîòåáíÿ 1968: 163; Áàðàíîâ 2003: 40–41; Êîëåñîâ
2005: 331-332]). Ïðè òàêîì ñîîòíîøåíèè èìåí íåò ñîáñòâåííî ñóáúåêòà è
ïðåäèêàòà, à åñòü äâà èìåíè, îáîçíà÷àþùèå ñóáñòàíöèþ â ñîâîêóïíîñòè ñ åå
ïðèçíàêàìè è ñâîéñòâàìè, ðàâíûå ïî ñâîìó ñîäåðæàíèþ è ôóíêöèè â êîíñòðóêöèè.

Ìíîãî÷èñëåííûå ôîðìóëû, ïðåäñòàâëåííûå â
òåêñòå ðóññêèõ ëåòîïèñåé, òàêèì îáðàçîì, îòðàæàþò áîëåå äðåâíåå îòíîøåíèÿ ìåæäó
äâóìÿ èìåíàìè, êîãäà åùå íåò ñîáñòâåííî ïðåäèêàòèâíûõ èëè àòðèáóòèâíûõ
îòíîøåíèé.

Äàëåå ðàññìîòðèì êîíñòðóêöèè
ñ íå÷ëåííûìè èìåíàìè, êîòîðûå â èñòîðè÷åñêèõ ãðàììàòèêàõ òðàäèöèîííî
ðàññìàòðèâàþñÿ êàê àòðèáóòèâíûå. Îäíàêî ñëîæíî íàçâàòü êîíñòðóêöèè «èìÿ
ñóùåñòâèòåëüíîå + ñîãëàñîâàííîå ñ íèì íå÷ëåííîå èìÿ» ñîáñòâåííî àòðèáóòèâíûìè
ïî íåêîòîðûì ïðè÷èíàì.

Êàê îïðåäåëÿþò ìíîãèå
èññëåäîâàòåëè, íå÷ëåííàÿ (èëè êðàòêàÿ) ôîðìà ïðèëàãàòåëüíîãî îáëàäàåò èçâåñòíîé
ñòåïåíüþ ïðåäèêàòèâíîñòè. Òàê, À.À. Øàõìàòîâ îòìå÷àåò, ÷òî «âñÿêîå
îïðåäåëåíèå, âûðàæåííîå íå÷ëåííûì ïðèëàãàòåëüíûì â äðåâíåì ÿçûêå, íàäî
ðàññìàòðèâàòü êàê ïðåäèêàòèâíîå îïðåäåëåíèå: çúëú ÷åëîâcêú, ò.å. çúëú ñû
÷åëîâcêú (áóäó÷è çëûì)» [Øàõìàòîâ 1941: 492]. Ýòî çàìå÷àíèå çàñòàâëÿåò ñìîòðåòü
íà ëþáóþ íå÷ëåííóþ ôîðìó êàê íà ïîòåíöèàëüíî ïðåäèêàòèâíóþ.

Â õîäå èññëåäîâàíèÿ íå÷ëåííûõ ôîðì

ïðèëàãàòåëüíîãî â ôóíêöèè àòðèáóòà íàìè áûëî óñòàíîâëåíî, ÷òî áîëüøèíñòâî ïðèëàãàòåëüíûõ óïîòðåáëÿû â ôîðìå âèí. ï., òîãäà êàê ñðåäè ÷ëåíûõ èìåí ïðèëàãàòåëüíûõ â àòðèáóòèâíé ôóíêöèè íàáëþäàåòñÿ ïðèìåðíî ðàâíîå ðàñïðåäåëåíèå ôîðì ñðåäè èì. ï., ðîä. ï. è âèí. ï. Òàê, â òåêñòå ÏÂË îáíàðóæåíà 1051 ÷ëåíàÿ ôîðìà â ôóíêöèè àòðèáóòà, èç íèõ 235 ôîðì â èì.ï. (22%), 221 ôîðìà â ðîä. ï. (21%) è 307 ôîðì â âèí. ï. (29%), òîãäà êàê íå÷ëåíûõ ôîðì â ôóíêöèè àòðèáóòà â ÏÂË – 281, èç íèõ 196 ôîðì â âèí. ï. (70%).

Èçâåñòíî, ÷òî íå÷ëåíûå èìåíà â ôóíêöèè
àòðèáóòà â ïàìÿòíèêàõ ïèñüìåííîñòè óïîòðåáëÿëèñü ñ ðàçíîé ñòåïåíüþ
èíòåíñèâíîñòè â ðàçíûõ ïàäåæàõ. Ôàêò ïîñòåïåííé óòðàòû íå÷ëåíûìè
ïðèëàãàòåëüíûìè ñêëîíåíèÿ îïèñàí âî ìíîãèõ ãðàììàòèêàõ. Òàê, ó Â.Â. Êîëåñîâà
â «Èñòîðèè ðóññêîãî ÿçûêà» íàõîäèì: «Ïîñêîëüêó êðàòêèå ôîðìû ñòàëè
ïðåäèêàòèâíûìè ôîðìàìè èëè îáðàçîâûâàëè íàðå÷èÿ, îíè íå íóæäàëèñü â ïàðàäèãìå
ñêëîíåíèÿ. Ñîõðàíÿëèñü òîëüêî ôîðìû èì. ï., ñîãëàñóåìûå ñ ïîäëåæàùèì.
<...> Óæå â XIII
â. êîñâåííûå ôîðìû êðàòêèõ ïðèëàãàòåëüíûõ âñòðå÷àþòñÿ ðåäêî, ñîõðàíÿþòñÿ ëèøü â
òðàäèöèîííûõ ôîðìóëàõ ðå÷è» [Êîëåñîâ 2005: 334]. Îäíàêî âûÿâëåííîå íàìè
êîëè÷åñòâåííîå ðàñïðåäåëåíèå íå÷ëåííûõ ôîðì ïî ïàäåæàì òðåáóåò äîïîëíèòåëüíîãî
êîììåíòàðèÿ.

Èç âñåõ ïðèìåðîâ óïîòðåáëåíèÿ íå÷ëåííûõ èìåí â
âèí. ï. ïðè ñóùåñòâèòåëüíîì â ÏÂË âûäåëèì íåñêîëüêî:

· âèäõ áàíè äðåâÿíû
(ËÐ 4 ë., ËÈ 5 ë., ËË 3 îá.),

· ïðîîîâåäàøà âcðîó íåïîðî÷íó è ïðàâó
(ËÐ 63 îá., ËÈ 43 ë., ËË 39 îá.),

· èçáðàøà ìóæè äîáðû è ñìûñëåíû (ËË
36 îá., ËÈ 41 ë., ËÐ 59 ë.),

· ñíÿøà ñ íåãî ñîðî÷êó êðîâàâó (ËÈ
89 îá., ËË 88 îá., ËÐ 140 îá.),

· è âúçëîæè íà íü äàíü ëåãêîó
(ËÐ 11 îá., ËÈ 10 ë., ËË 8 îá.),

· wëüãà...
æå ïîâåëc èñêîïàòè àìîó âåëèêó è ãëîóáîêó
(ËÐ
28 îá., ËÈ 22 îá., ËË 15 îá.),

· wëãà...
ñîáðà âîè ìîãû è õðàáðû
(ËÐ
29 îá., ËÈ 23 ë., ËË 16 ë.) è äð.

Áîëüøèíñòâî ïðèìåðîâ
ïðåäñòàâëåíî òàê íàçûâàåìûìè îòíîñèòåëüíûìè èìåíàìè, à òàêæå óñòîé÷èâûìè
ôîðìóëàìè, ïðè÷åì íå÷ëåííå èìÿ íàõîäèòñÿ â ïîñòîïçèòèè ïî îòíîøåíèþ ê èìåíè
ñóùåñòâèòåëüíîìó. Ïîäâîáíûå ïðèìåðû åñòü è â ïîñëåäóþùèõ ÷àñòÿõ ëåòîïèñåé,
íàïðèìåð â Ëàâðåíòüåâñêîé:

· è áðàòÿ åãî âñÿ . ðàäîâàõóñÿ âèäçâøå
åãî æèâà
(ËË 108 îá.),

· ïðèçõàâøå æå ãàëè÷àíå âçÿøà êíÿçÿ ñâîåãî ìðòâà
(ËË 143 îá.),

· çàõàðüÿ áî ïððêú ñåðïú âèäc wãíåíú ñú
íáñå ãðÿäóùü (ËË 131 ë.) è äð.

Âî âñåõ ïðèâåäåííûõ ïðèìåðàõ íå÷ëåííîå èìÿ íå
ÿâëÿåòñÿ ñîáñòâåííî àòðèáóòîì â ïðèâû÷íîì ïîíèìàíèè. Îñîáåííî ïîêàçàòåëüíû â
ýòîì ïëàíå ïðèìåðû èç ËË. Â ïðèìåðå äà àùå áú íå äàñòü âú wáèäó
÷ëâêà ïðîñòà (ËË 121 îá.)
íå÷ëåííàÿ ôîðìà ïðîñòà (âèí. ï.) íå
âûðàæàåò ñîáñòâåííî êà÷åñòâî ëèöà. Ñêîðåå, çàåñü ñëåäóåò ïðåäïîëàãàòü áîëåå
ñëîæíûå îòíîøåíèÿ íå÷ëåííîãî èìåíè ñ ñóùåñòâèòåëüíûì, êîòîðûì â ñîâðåìåííîì
ðóññêîì ÿçûêå ìîãóò ñîòâåòñòâîâàòü îòíîøåíèÿ â êîíñòðóêöèè ñ îïëóïðåäåêàòèâíûì
îïðåäåëåíèåì èëè ïðèäàòî÷íîé îïðåäåëèòåëüíîé ÷àñòüþ ïðåäëîæåíèÿ.

Îñîáåííî îò÷åòëèâî òàêèå ñëîæíûå îòíîøåíèÿ
íå÷ëåííîãî èìåíè è ñóùåñòâèòåëüíîãî âèäíû ïðè ñðàâíåíèè ñ êîíñòðóêöèÿìè, â
êîòîðûõ â êà÷åñòâå àòðèáóòà ïðåäñòàâëåíî ñîáñòâåííî êà÷åñòâåííîå ÷ëåííîå èìÿ:

.
 àùå áûõ áðàò ìîè âèäåëú
ëèöå òâîå àããëêîâ . óìåðëú áûõ ñ òîáîþ
(ËÐ 74 ë., ËÈ 50 ë., ËË 45 îá.),

.
 äà áû íà íü âîçëîæèëú wáðàçú ìíèøåñêûè
(ËÐ 90 îá., ËÈ 58 îá., ËË 53 ë.),

.
 èç íåàæå èñõîäèò ðcêà åôèwïüñêàà (ËÐ
1 îá., ËÈ 3 îá., ËË 2 ë.),

.
 ïîáåäèâú ìèðüñêóþ ïîõîòü(ËÐ 123 îá., ËÈ 79 ë., ËË 71
îá.) è äð.

Ïðèì÷àòåëüíî è òî, ÷òî â áîëüøèíñòâå ñëó÷àåâ
â ðàññìàòðèâàåìûõ êîíñòðóêöèÿõ íå÷ëåííûì èìåíåì ñîïðîâîæäàåòñÿ ïðÿìîé îáúåêò.
Îòíîøåíèÿ ñóáúåêò – îáúåêò íåðàâîïðàâíû, ò.ê. ñóáúåêò åñòü íåêèé ñìûñëîâîé
öåíòð, îí ñîäåðæèò òåìó âûñêàçûâàíèÿ. Ñóáúåêò íàõîäèòñÿ â îòíîøåíèÿõ
ñîîòíñèòåëüíîñòè ñ ïðåäèêàòîì, íî íå â îòíîøåíèÿõ îâíîíàïðàâëåííîé
çàâèñèìîñòè, òîãäà êàê îáúåêò âñåãäà çàâèñèò îò ïðåäèêàòà. Äëÿ òîãî ÷òîáû
ñáàëàíñèðîâàòü ñóáúåêòí-îáúåêòíûå îòíîøåíèÿ â êîíñòðóêöèè, îáúåêò
äîïîëíèòåëüíî ñîïðîâîæäàåòñÿ èìåíåì, êîòîðîå îáåäèêàòèâíîñòüþ. Ýòî
ñâîåîáàçíûé ñïîñîá «âûäåëåíèÿ» îáúåêòà ñ ïîìùüþ ñîçäàíèÿ äîïîëíèòåëüíîãî
ïðåäèêàòèâíîãî öåíòðà. Òàêàÿ ñïîñîáíîñòü íå÷ëåííîãî èìåíè ñîçäàâàòü
äîïîëíèòåëüíûé ïðåäèêàòèâíûé öåíòð, ïî-âèäèìîìó, ìîæåò áûòü îáúÿñíåíà òåì, ÷òî
íå÷ëåííîå èìÿ çåññü åùå íå ñîáñòâåííî ïðèëàãàòåëüíîå, à èìÿ, ñïîñîáíîå äàòü
íàèìåíîâàíèå ååùè è îäíîâðåìåííî îáîçíà÷èòü åå ïðèçíàê.

Êðîìå òîãî, ïðèâåäåííûå âûøå ïðèìåðû ìîæíî
ñîîîñòàâèòü ñî ñëåäóþùèìè êîíñòðóêöèÿìè, îáëàäàþùèìè ïðåäèêàòèâíîñòüþ:

· è ñâîëêúøà ñ íåãî ñîðî÷üêó . êðîâàâó (ËÈ 89 îá.) – è ñâîëîêîøà ñ íåãî ñîðî÷êó êðîâàâó ñóùþ
(ËË
88 ë.),

· îóñëûøàâ æå âñåâîëîäú âåëèêûè êíÿçü ãþðãåâè÷ü ïðàâîâðåíú
ñûè . áîÿñÿ áà è íå õîòÿ âèäcòè êðîâîïðîëèòüÿ â íèõ (ËË 135 îá.) è äð.

Îäíàêî â ÏÂË íàõîäèì ïðèìåðû è ñ ñîáñòâåííî
àòðèáóòèâíûì íå÷ëåííûì èìåíåì:

· èçáèøà õàíàícèñêî ïëåìÿ (ËÐ 107 îá., ËÈ 67 îá., ËË 61 ë.),

· äà æàëóþòü ðîóñ õðñòüàíüñêîó
öðñòâó (ËÐ
18 ë., ËÈ 14 îá., ËË – íåò),

.
íàñëäøà çåìëþ ñëîâåíüñêîó
(ËÐ 5 îá., ËÈ 6 ë., ËË 4 îá.),

.
îóãðc ïîïëåíèøà çåìëþ ôðà÷ñêîó
è ìàêèäîíüñêîó (ËÐ 12 îá., ËÈ 10 îá., ËË 9 ë.),

.
äà áîóäòü âèíåíú çàêîíó ðîóñêîó
è ãðåöêó (ËÐ 25 îá., ËÈ 20 îá., ËË 13 îá.) è äð.

Ýòèì ïðèìåðàì ñ íå÷ëåííûìè èìåíàìè ñîîòâåòñòâóþò
â òåêñòå ÏÂË àíàëîãè÷íûå êîíòåêñòû ñ ÷ëåííûìè èìåíàìè. Òàê, â òåêñòå ÏÂË îáíàðóæèâàåòñÿ
áîëüøîå êîëè÷åñòâî ñëó÷àåâ ðàçíî÷òåíèé ïî ÷ëåííîñòè-íå÷ëåííîñòè â êîíñòðóêöèÿõ
ñ âèí. ï. (73 ñëó÷àÿ, èëè 43% îò îáùåãî ÷èñëà ïðèìåðîâ ñ ðàçíî÷òåíèÿìè ïî
÷ëåííîñòè-íå÷ëåííîñòè):

· äîíäåõ ïðìèäåò
âú áåññòðàøíîå ìcñòî (ËÐ 17 îá.) – áåñòðàøíî ìcñòî (ËÈ 14 îá.),

· ïîõîðîíè áëæíîóþ wëãîó (ËÐ 36 îá., ËË 21 ë.) – ïîõîðîíè áëæåíó wëãó (ËÈ 27 îá.),

· çàùèòèë áî åñ ñèþ áëæíîóþ wëãó
(ËÐ 37 ë., ËÈ 27 îá.) – áëæíó âîëüãó (ËË 20 ë.),

· ãâîçäè æåëcçíû ïîñðä
ãëàâû âúáèâàõó
(ËË 10 ë., ËÈ 17 îá.) – ãâîçäè æåëcçíûè (ËÐ 21 îá.),

· âèä... ëþä õðñòüàíû

(ËÐ 88 ë., ËË 52 ë.) – ëþäè õðñòíàíûè (ËÈ 57 îá.),

· êðîâü õðñòüÿíüñêîóþ ïðîëè
(ËÐ 130 îá.) – êðîâü õñðÿíüñêó
(ËÈ 83 îá., ËË 75 îá.) è äð.

Íå÷ëåííûå èìåíà ãîðàçä îåæå âñòðå÷àþñÿ â èì.
ï. ïðè èìåíè ñóùåñòâèòåëüíîì (41 êîíòåêñò, èëè 15 % îò îáùåãî êîëè÷åñòâà
íå÷ëåííõ èìåí):

· èñõîäèò æå èç íåå ñìðàä çîë (ËÐ 82 îá., ËÈ 54
îá., ËË 49 îá.),

· íàëççîøà áûê âåëèêú è ñèëåíú (ËÐ 68 îá., ËÈ 46
îá. – âîëú, ËË 42 îá.),

· îóãðè æå ïüÿíè
âåëè÷àõóòüñÿ ðåêóùå . àùå íû ïðèäóò áüåìñÿ ñ íèìü (ËË 112 ë.)

Ôóíêöèÿ íå÷ëåííé ôîðìû çäåñü òàêæå
îïðåäåëÿåòñÿ åå çíà÷åíèå, åå ñïîñîáíîñòüþ èìåíîâàòü ñóáñòàíöèþ â ñîâîêóïíîñòè
ñ åå ïðèçíàêàìè. Íå÷ëåííàÿ ôîðìà ñîîáùàåò äðóãîå èìÿ îäíîâðåìåííî ñ åãî
êà÷åñòâîì. Òî åñòü íå÷ëåííàÿ ôîðìà, ñ îäíîé ñòîðîíû, êîíòåêñòóàëüíî âñòóïàåò â
ñèíîíèìè÷åñêèå îòíîøåíèÿ ñ ñóùåñòâèòåëüíûì (¡üÿíè
çäåñü äðóãîå íàèìåíîâàíèå óãðîâ), ñ äðóãîé – ìîæåò ñîçäâàòü äîïîëíèòåëüíûé
ïðåäèêàòèâíûé öåíòð (ñð. óãðû, áóäó÷è
ïüÿíûìè / êîòîðûå ïüÿíûå, õâàñòàþòñÿ).

Îäíàêî è â èì. ï. åñòü ïðèìåðû ñ ðàçíî÷òåíèÿìè
ïî ÷ëåííîñòè-íå÷ëåííîñòè:

· òàêî ðàçûäåñÿ ñëîâcíüñêûè ÿçûê (ËÐ 3 ë., ËË 3 ë.) – ñëîâåíåñêú ÿçûêú (ËÈ 4 ë.),

.
ïîñëà íû äåðåâëÿíüñêàà çåìëÿ (ËÐ 28 îá.) – äåðüâñêà çåìëÿ (ËÈ 22 ë., ËË 15 îá.) è äð.

Ïðèìåðû ñ ðàçíî÷òåíèÿìè óêàçûâàþò íà òî, ÷òî
íå÷ëåííîå èìÿ âîäëêâåàòñÿ â àòðèáóòèâíûå îòíîøåíèÿ, íî ôóíêöèÿ àòðèáóòà íå
ÿâëÿåòñÿ îñíîâíîé äëÿ íå÷ëåííîãî èìåíè. Òàì, ãäå îòíîøåíèÿ ìåæäó èìåíàìè
ïåðåñìàñëåíû êàê ñíáñòâåííî àòðèáóòèâíûå, íå÷ëåííàÿ ôîðìà ìåíÿåòñÿ íà ÷ëåííóþ,
ïðè ýòîì ñëåäóåò çàìåòèòü, ÷òî ýòî íå ìåõàíè÷åñêàÿ çàìåíà ôîðì, à ïðæäå âñåãî
ïåðåñìàñëåíèå êîíñòðóêöèè.

Òàêèì îáðàçîì, óíîòðåáëåíèå íå÷ëåííîãî èìåíè
íà ýòàïå ðàçâèòèÿ ÿçûêà, çàôèêñèðîâàííì â èññëäóåìûõ ïàìÿòíêêàõ ïèñüìåííñòè,
îòðàæàåò òó ñòàäèþ, êîãäà íå÷ëåííå èìÿ åùå ñíõðàíÿåò ñíîñíîáíîñòü îáîçíà÷àòü
ñóáñòàíöèþ â ñíîâêóíîñòè ñ åå ïðèçíàêàìè è ñâîéñòâàìè, ÷òî çàôèêñèðîâàíî â
êîíñòðóêöèÿõ îïðåäåëåííîãî òèïà. Â ýòèõ êîíñòðóêöèÿõ íå÷ëåííå èìÿ íå
ôóíêöèîíèðóåò â êà÷åñòâå îïëåíöåííîãî ïðääèêàòà èëè àòðèáóòà, õîòÿ óæå îïÿâëÿþñÿ
è ïàðàëëåëüíî ñóùåñòâóþò êîíñòðóêöèè ñ íå÷ëåííé ôîðìîé â ôóíêöèè ïðääèêàòà.

Â òî æå âðåìÿ íà ôîíå ñêëàäûâàþùèõñÿ
ñîáñòâåííî àòðèáóòèâíûõ îòíîøåíèé ñ ó÷àñòèåì ÷ëåííîãî èìåíè ïðèëàãàòåëüíîãî âñå

êîíñòðóêöèè ñ êîñâåííûìè ïàäåæàìè íå÷ëåííîãî èìåíè îêàçûâàþòñÿ â ñèòóàöèè êîíêóðåíöèè. Òàì, ãäå íå ñóùåñòâîâàëî ñïåöèàëüíûõ ïðåäïîñûëîê äëÿ ñîõðàíåíèÿ íå÷ëåííé ôîðìû (êàê â êîíñòðóêöèè ñ âèí. ï. èëè óñòîé÷èâîé ôîðìóëå), ïðîèçîøëî ïåðåîñìûñëåíèå îòíîøåíèé ìåæäó èìåíàìè è âìåñòî íå÷ëåííûõ ïîÿâèëèñü ñîîòâåòñòâóþùèå ÷ëåííûå ñîáñòâåííî àòðèáóòèâíûå ôîðìû.

Ðàáîòà
âûïîëíåíà â ðàìêàõ íàó÷íîãî ïðîåêòà "Ëèíãâîòåêñòîëîãè÷åñêèå è êîðïóñíûå èññëåäîâàíèÿ ãðàììàòè÷åñêîé ñåìàíòèêè äðåâíåðóññêîãî òåêñòà", ¹ 2.1.3/2987 (àíàëèòè÷åñêàÿ âåäîìñòâåííàÿ öåëåâàÿ ïðîãðàììà "Ðàçâèòèå íàó÷íîãî ïîòåíöèàëà âûñøåé øêîëû" Ôåäåðàëüíîãî àãåíòñòâà ïî îáðàçîâàíèþ ÐÔ).

Ñïèñîê
èñòî÷íèêîâ è ñîêðàùåíèé

ËË – Ëàâðåíòüåâñêàÿ
ëåòîïèñü : “Ïîâåñòü âðåìåííûõ ëåò” ïî Ëàâðåíòüåâñêîìó ñïèñêó ëåòîïèñè // “Ìàíóñêðèïò: ïèñüìåííå íàñëåäèå” / Ëàáîðàòîðèÿ ïî àâòîìàòèçàöèè ôèëîëîãè÷åñêèõ ðàáîò ÓäÃÓ, êàôåäðà ëèíãâèñòèêè ÈæÃÒÓ. – 2004–2009. – Ðåæèì äîñòóïà : http://manuscripts.ru/mns/main?p_text=32500902.

ËÈ – Èïàòüåâñêàÿ
ëåòîïèñü : “Ïîâåñòü âðåìåííûõ ëåò” ïî Èïàòüåâñêîìó ñïèñêó ëåòîïèñè // “Ìàíóñêðèïò: ïèñüìåííå íàñëåäèå” / Ëàáîðàòîðèÿ ïî àâòîìàòèçàöèè ôèëîëîãè÷åñêèõ ðàáîò ÓäÃÓ, êàôåäðà ëèíãâèñòèêè ÈæÃÒÓ. – 2004–2009. – Ðåæèì äîñòóïà : http://manuscripts.ru/mns/main?p_text=32151080.

ËÐ – Ðàäçèâèëîâñêàÿ ëåòîïèñü
“Ïîâåñòü âðåìåííûõ ëåò” ïî Ðàäçèâèëîâñêîìó ñïèñêó ëåòîïèñè // “Ìàíóñêðèïò: ïèñüìåííå íàñëåäèå” / Ëàáîðàòîðèÿ ïî àâòîìàòèçàöèè ôèëîëîãè÷åñêèõ ðàáîò ÓäÃÓ, êàôåäðà ëèíãâèñòèêè ÈæÃÒÓ. – 2004–2009. – Ðåæèì äîñòóïà : http://manuscripts.ru/mns/main?p_text=43296853.

ÏÂË – «Ïîâåñòü âðåìåííûõ ëåò»

ë. – ëèöåâîé ëèñò

îá. – îáîðîòíûé ëèñò

Ñïèñîê
ëèòåðàòóðû

Áàðàííâ 2003 – Áàðàííâ, Â. À. Ôîðìèðîâàíèå ïîðåäåëèòåëüíûõ êàòåãîðèé â èñòîðèè ðóññêîãî ÿçûêà / Â. À. Áàðàííâ. – Êàçàíü : Èçä-âî ÊÃÓ, 2003. – 390 ñ.

Êîëåñíîâ 2005 – Êîëåñíîâ, Â. Â. Èñòîðèÿ ðóññêîãî ÿçûêà : ó÷åá. ïîñîá. äëÿ ñòóä. ôèëîë. ôàê. âûñø. ó÷åá. çàâåäåíèé. – ÑÏá. : Ôèëîë. ô-ò ÑÏáÃÓ ; Ì. : Èçä. öåíòð «Àêàäåìèÿ», 2005. – 672 ñ.

Ëàïóòüêî 2001 – Ëàïóòüêî, Î.Ï. Óñòîé÷èâàÿ ôîðìóëà â èñòîðèè ðóññêîãî ëèòåðàòóðíîãî ÿçûêà (X–XV ââ.)
/ Î.Ï. Ëàïóòüêî. – Íîâîñèáèðñê : ÍÃÏÓ, 2001. – 226 ñ.

Ëîìòåâ
1956 – Ëîìòåâ, Ò.Ï. Î÷åðêè ïî
èñòîðè÷åñêîìó ñèíòàêñèñó ðóññêîãî ÿçûêà / Ò. Ï. Ëîìòåâ. – Ì. : Èçä-âî Ìîñê.
óí-òà, 1956 – 596 ñ.

Ïîòåáíÿ 1968 – Ïîòåáíÿ, À.À. Èç çàïèñîê ïî ðóññêîé ãðàììàòèêå. Ò. 3 / À. À.
Ïîòåáíÿ. – Ì. : Ïðîñâåùåíèå, 1968. – 551 ñ.

Øàõìàòîâ 1941 – Øàõìàòîâ, À.À. Ñèíòàêñèñ ðóññêîãî ÿçûêà : 2-îå èçä. / À. À.
Øàõìàòîâ ; ðåä. è êîìì. Å. Ñ. Èñòðèíé. – Ë. : Ãîñ.ó÷.-ïåä. èçä-âî, 1941. – 620
ñ.